

DE LA ISTORIA - REALITATE LA ISTORIA - CUNOAȘTERE: SAMUIL MICU ȘI PETRU MAIOR

Școala Ardeleană, prin reprezentanții săi de marcă, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ion Budai Deleanu, a contribuit decisiv la integrarea scrisului istoric românesc în cadrul iluminismului. Acest fapt devine evident urmărind elementele care i-au ghidat pe corifeii amintiți: credința în progres pe calea reformelor, credința în rațiune și în legi naturale, partizanatul despotismului luminat. Apar însă deosebiri față de cultura europeană, mai cosmopolită, vizând caracterul național al istoriei¹; așadar istoria devine o armă acționând ca discurs restaurator, prin stabilirea originii nobile a poporului român și militarea pentru repunerea sa în drepturi.

Din opera istorică a Școlii Ardeleane se desprind trei lucrări de o deosebită importanță: în 1805, Samuil Micu termină *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor*, Gheorghe Șincai scrie *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, din care partea de început este tipărită în *Calendarul de la Buda* la 1808, iar Petru Maior publică în 1812, tot la Buda, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*. În timp ce operele lui Micu și Șincai vor circula în manuscris, lucrarea lui Maior, prima de istorie publicată în limba română, a fost de departe cea mai influentă, dar și cea mai apreciată în același timp.

Între lucrarea lui Samuil Micu și cea a lui Petru Maior există câteva deosebiri majore. În timp ce "ieromonahul de Sad" se apropie mai mult de Gheorghe Șincai prin abundența factologică dezvoltată de-a lungul unui fir cronologic bine definit, "prototopul de Reghin" este primul care renunță la istoria preponderent narativă și acordă atenție sporită problemei formării poporului român, în detrimentul altor evenimente.

Asemănările între cele două opere constau în principal în viziunea unitară asupra istoriei românilor și în abordarea ineluctabilă a temelor preferate ale Școlii Ardeleane: originea pur romană, continuitatea, „pactul” cu Tuhutum, existența „eroilor” sau a unor personalități marcante în rândul românilor, elemente menite să devină temelia de la care se va fi pornit în integrarea deplină a românilor în sistemul constituțional al Transilvaniei.

Temele respective sunt de altfel prezente în întreaga mișcare suplicantă ce a precedat și a urmat operelor în discuție ale lui Samuil Micu și Petru Maior. Astfel, Școala Ardeleană a încercat să pună bazele științifice, să contureze și să detalieze singurul instrument de luptă viabil al poporului român. Era nevoie de astfel de opere pentru că după 1790 au apărut lucrări care combăteau argumentația *Supplexului*, generând o puternică polemică în epocă². În plus, imaginea românilor în mentalul maghiar, și mai ales sășesc, deborda în acest secol al XVIII-lea de atribute descalificante, stereotipe³, provocate de teama că elementul românesc, odată integrat în sistemul constituțional, va sparge „armonia națională”. Această mentalitate trebuia neapărat schimbată, altfel risca să se propage și mai mult în Europa.

Apelul la istorie în mișcarea revendicativă a românilor apare încă de la *Supplex Libellus* al lui Inochentie Micu, care trasează direcțiile principale pe care se va merge în continuare⁴. În acțiunile următoare, problema dreptului istoric ia amploare. Astfel, istoria e invocată în memoriul ofițerilor⁵, în *Supplexul* fundamental din 1791⁶, în așa - numitul *Kurzer Abriss*⁷ (apărut cândva în perioada 1792-

¹ David Prodan, *Supplex libellus Valachorum*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1994, p. 49

² Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania, 1790-1848*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 60-111

³ Toader Nicoară, *Românii în sensibilitatea sășescă și austriacă, în Identitate și alteritate. Studii de imagologie*, Reșița, 1996, p. 53

⁴ D. Prodan, *op.cit.*, p. 163

⁵ *Ibidem*, p. 49

⁶ *Ibidem*, p. 12-17, 468-477; L. Gyémánt, *op.cit.*, p. 49-51

⁷ *Ibidem*, p. 120-121; D. Prodan, *op.cit.*, p. 370

1801), în suplicele din 1804⁸, în memoriul din 1834 al episcopilor Moga și Lemeni⁹, în memoriul din 1837 al lui V. Moga¹⁰, în acțiunile din deceniul premergător Revoluției de la 1848¹¹ ș.a.m.d.

În ceea ce privește istoria Ardealului, atât Samuil Micu cât și Petru Maior pornesc de la migrația ungarilor. Și într-un caz și în celălalt, în centrul discuției se află cronică notariului anonim al regelui Bela. Micu ne avertizează cu cine avem de-a face: „ungurii atuncea așa să bucura de vărsarea sângelui omenesc ca și lipitoarea carea sugă sânge”¹². El urmărește apoi luptele oștilor lui Arpad cu Glad, Menumorut și Gelu. Sublinează continuitatea românilor în Ardeal: „dintru acestea se vede cine stăpâna peste aceste locuri ale Dachiei, întru care lăcuiorii țăreani era mai cu seamă români, vechi precum și astăzi să văd a fi”¹³. După expediția lui Tuhutum împotriva lui Gelu, pe care Micu îl numește Gilău¹⁴ în dorința de a stabili forma românească a numelui și de a-l lega de localitatea Gilău, și înfrângerea „domnului Ardealului”, vlahii îl aleg domn pe Tuhutum. Mai apoi, nepotul său Ghiula s-a botezat creștinește la Constantinopol, îndemnându-i spre credință și pe supușii săi. Fiica lui Ghiula va deveni mama Sfântului Ștefan, cel care în anul 1003 a supus Ardealul coroanei maghiare.

Petru Maior concepe partea de început a istoriei Ardealului ca o critică la adresa lui Anonymus, după cum sugestiv își intitulează primul paragraf: „Necumpănită dragoste au avut Notariul lui Bela spre unguri”. De fapt, notarul nu mai este anonim pentru Maior, e Paulus, episcop catolic al ungarilor în timpul lui Bela al III-lea¹⁵. Sunt criticate asiduu laudele notarului pentru unguri, dese referiri la Dumnezeu când ungurii încă erau păgâni, exagerările privitoare la aceștia și „micșorarea altor neamuri”.

Critica lui Maior se adresează de fapt, istoricului sas Engel, marele partizan al lui Anonymus. Replica istoricului român e însă categorică: notarul nu poate fi crezut „după canoanele critice”¹⁶.

E luată apoi în discuție calea ungarilor spre Panonia, unde locuiau „sclavi, bulgari, vlahi și păstorii romanilor”. Petru Maior demontează teoria rutei prin Severin, aducându-l în ajutor pe Constantin Porfirogenetul¹⁷, pe care îl reinterpretează în favoarea pătrunderii ungarilor în Câmpia Panoniei pe la Muncaci. Samuil Micu nu dăduse importanță acestei probleme, atât de spinoasă în epocă dar și mai târziu, citând o singură sursă, pe Anonymus, dar Petru Maior coroborează izvoarele, dovedind un ascuțit spirit critic. Exegeza modernă avea să îi dea dreptate.

În continuare, e interpretat episodul cuceririi Ardealului de către Tuhutum, care și-a dorit aceste pământuri pentru sine și fiii săi, „nu și pentru ostașii ungurești”. După victoria sa el a fost ales domn de locuitorii țării „cu darea de mână”, pentru că pur și simplu locul era vacant după moartea lui Gelu. Petru Maior face o artă din demonstrarea falsității unor teorii sau afirmații care îi denigrează pe români: aceea că ungurii nu au pierdut mulți ostași în bătălia cu Gelu¹⁸, și mai ales aceea că „românii sunt cei mai apuși oameni”¹⁹, afirmație care apare la notarul anonim. Pentru a arăta că o asemenea teorie nu stă în picioare, construiește un adevărat edificiu: aduce în discuție numeroase izvoare ce demonstrează vitejia românilor, apoi cercetează întregul context în care apare respectiva frază la Anonymus, arătând că ea aparține unui spion pe care notarul doar îl citează, numindu-l și viclean, deci un astfel de individ nu trebuie crezut. În plus, românii au ținut totuși piept lui Tuhutum, iar cuvintele defăimătoare apar la adresa tuturor celor care s-au războit cu ungurii. Ceea ce îl deranjează în realitate pe Petru Maior nu sunt vorbele notarului anonim, un cronicar ce nu a împlinit „dregătoria

⁸ David Prodan, *Încă un Supplex Libellus românesc. 1804*, Editura Dacia, Cluj, 1970, p. 9, 41-42; L. Gyémánt, *op.cit.*, p. 123-126

⁹ *Ibidem*, p. 131-133

¹⁰ *Ibidem*, p. 135-136; D. Prodan, *Supplex* ..., p. 385-386

¹¹ *Ibidem*, p. 388-411; L. Gyémánt, *op.cit.*, p. 138-145

¹² Samuil Micu, *Istoria românilor*, prefață și note de Ioan Chindriș, vol. I, Editura Viitorul Românesc, București, 1995, p. 56

¹³ *Ibidem*, p. 57

¹⁴ *Ibidem*, p. 58

¹⁵ Petru Maior, *Scrieri*, vol. I, București, 1976, p. 157

¹⁶ *Ibidem*, p. 158

¹⁷ *Ibidem*, p. 160

¹⁸ *Ibidem*, p. 163

¹⁹ *Ibidem*, p. 164-170

adevărului istoric”²⁰, ci faptul că aceste vorbe sunt preluate de unii care „le aruncă în ochii românilor”²¹.

Pe parcursul acestei demonstrații în forță, Petru Maior nu ezită să revină în mai multe rânduri la ideea preluării domniei de către Tuhutum. În final, concluzionează că dacă Gelu nu ar fi murit, căpetenia maghiară nu ar fi ajuns să stăpânească Ardealul și emite chiar ipoteza că „s-a dat cu buna pre lângă români”, care apoi l-au ales domn²².

În secțiunea următoare²³, Maior trece în revistă câțiva reprezentanți de seamă ai românilor, pentru a demonstra „bărbăția” acestui neam. Este și în același timp o ocazie pentru el de a-și pune amprenta științifică asupra uneia din teme preferate ale Școlii Ardelene: eroii. Astfel, urmărește faptele de arme ale lui Basarab I, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Iancu de Hunedoara, Matei Corvin.

Revine apoi la Tuhutum, lăsând să se vadă că întregul său demers critic e îndreptat de fapt împotriva lui Engel, cel care, „ca să știrbeze mărirea românilor, și în papură caută nod”²⁴. Cu argumente științifice și logice, demonstrează că Gelu este român, nu bulgar, și în nici un caz “becisnic”. Se folosește tocmai de sursa preferată a lui Engel, Anonymus.

Petru Maior continuă demonstrația „contractului” cu Tuhutum, reamintind că a fost ales domn prin bunăvoința românilor, care nu au devenit în nici un caz robi, așa cum susține Engel. În, treacănt nu uită să menționeze că românii erau creștini, iar ungurii păgâni²⁵. Sesizează apoi faptul că nu se poate vorbi de pierderea domniei de către români, decât după cucerirea regelui Ștefan. Se întreabă, pe bună dreptate, dacă ostașii lui Tuhutum au rămas în Ardeal, argumnetele sale înclinând pentru plecarea lor înapoi la Arpad²⁶. Intuiția sa nu dă greș nici atunci când susține așezarea ungarilor în Transilvania în mai multe valuri și sporirea numărului lor prin contopirea cu alte „deschinite neamuri”²⁷.

Întreg demersul lui Maior are finalitatea așteptată: argumentele sale converg spre aducerea în discuție a dreptului istoric. Pentru că românii l-au ales pe Tuhutum, ca și ungurii pe Almus sau Arpad, acel „ius belli” invocat de istoricii maghiari nu mai stă în picioare, și din nou, ca și ungurii, românii se cuvine să beneficieze și ei de drepturi cetățenești²⁸. Astfel, arma pe care Petru Maior o combate, și anume Anonymus, se întoarce în favoarea sa. Autorul revine apoi (pentru a căta oară?) la motivele alegerii lui Tuhutum²⁹ și la statutul românilor din Ardeal în vremea domniei acestuia³⁰.

Asupra situației românilor în timpul regelui Ștefan, Samuil Micu opinează că legile pentru aceștia erau „bune, neosibite de ceale din Țara Ungurească” și că exista o „universitas, adecă ceata ungarilor și a românilor” care „în bună liniște viețuia”³¹. De asemenea, românii participau și la alegerea voievodului Transilvaniei, confirmat apoi de rege.

Polemica asupra apartenenței Sfântului Ștefan la biserica apuseană sau la cea răsăriteană, apare atât la Samuil Micu³² cât și la Petru Maior³³, însă este tranșată de cel din urmă: regele moare în 1038, schisma s-a produs ceva mai târziu, deci românii nu puteau fi urgisiți în numele catolicismului.

Păstrând cu strictețe linia cronologică, Samuil Micu urmărește în continuarea *Istoriei* sale toți regii Ungariei și voievozii Ardealului care au urmat³⁴. Comițând uneori greșeli de datare sau de identificare a unor personaje și evenimente, el relatează cele mai importante momente ale istoriei Ardealului, neomițând niciodată elementele pe care s-ar putea axa „dreptul istoric”. Astfel, sașii au

²⁰ *Ibidem*, p. 167

²¹ *Ibidem*, p. 168

²² *Ibidem*, p. 170

²³ *Ibidem*, p. 170-178

²⁴ *Ibidem*, p. 179

²⁵ *Ibidem*, p. 181

²⁶ *Ibidem*, p. 183

²⁷ *Ibidem*, p. 184

²⁸ *Ibidem*, p. 185

²⁹ *Ibidem*, p. 186-188

³⁰ *Ibidem*, p. 188-190

³¹ S. Micu, *op.cit.*, p. 61

³² *Ibidem*

³³ P. Maior, *op.cit.*, p. 191-192

³⁴ Pentru datele corecte, vezi *Istoria România în date*, coord. Constantin C. Giurescu, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, tabel cronologic, 460-463

fost aduși de Geza al II-lea „să fie dinpreună cu românii moșteani”³⁵, „românii în Ardeal era parte a statului și în Dieta țării împreună cu ungurii loc și scaon avea”³⁶.

Nici Samuil Micu³⁷, nici Petru Maior³⁸ nu scapă episodul înfrângerii lui Carol Robert de Anjou de către Basarab I. Aici Petru Maior critică din nou sursele (Türöczi), în care românii erau numiți „mulțime cînească” și în care se spunea că și dintre români căzuseră foarte mulți în lupta de la Posada.

Un personaj care se bucură de o largă atenție la ambii scriitori este Iancu de Hunedoara, ce se plia perfect pe discursul restaurator al iluminiștilor ardeleni. Cei doi combat vehement teoria paternității lui Sigismund de Luxemburg asupra lui Iancu³⁹, pe care Petru Maior o numește „fabulă”. Motivul scornirii acesteia este, spune el, dorința unora de a-l răpi românilor. Aducând mai multe izvoare în sprijinul său, Petru Maior ajunge chiar la concluzia (greșită) că Iancu s-ar fi născut pe la 1368⁴⁰, fiind cam de aceeași vârstă cu Sigismund, iar faptul că în momentul bătăliei Belgradului ar fi avut 89 de ani, nu i se pare ieșit din comun. Ca și când ar fi dorit să îl ajute, Samuil Micu plasează greșit (probabil din cauza unei simple scăpări) anul asediului Belgradului și al morții lui Iancu: 1446⁴¹.

Amândoi laudă faptele sale și aduc aminte în mai multe rânduri etnia română a acestuia. În amplul spațiu pe care îl dedică, Samuil Micu înserează (numai de această dată) notele în text, reproducând fragmente referitoare și la etnotipul românesc („neamul acesta iaste tare, cum se știe din istoriile ceale vechi ale românilor”), limba română și continuitatea românilor⁴². În spiritul unității românilor, Micu înclină spre obârșia lui Iancu din neamul domnitorilor Țării Românești⁴³.

Petru Maior vorbește în termeni laudativi despre Iancu, deoarece „în toată Europa, nu era viteaz”⁴⁴ ca el și nu amintește ciurma în cazul morții sale, ci „de multe ostenele bolnăvindu-se au murit”⁴⁵. După ce preamărește și faptele lui Matei Corvin, Maior conchide că românii trebuie judecați după faptele lor.

De același tratament beneficiază și Matia Corvinul, parcurs totuși mai succint de Petru Maior, dar laudat mai insistent de Samuil Micu pentru „măritele lui fapte”, viața sa ajungând să fie pomenită și de „proști”⁴⁶.

Samuil Micu reia în continuare firul evenimentelor. Tratează sumar răscoala lui Gheorghe Doja⁴⁷, ca și anterior răscoala de la Bobâlna⁴⁸. Iluminiștii nu agreeau mișcările populare pentru că schimbarea trebuia să vină de sus, de la monarhul luminat. Singurul care a acordat importanță răscoalei lui Gheorghe Doja a fost Gheorghe Șincai, care considera anul 1514 crucial pentru istoria românilor din Ardeal și totodată „cel mai nefericit”, anul în care ei „au căzut supt jugul, supt carele și astăzi gem mișei”⁴⁹.

Perioada cuceririlor otomane în Ungaria și a intrării Ardealului sub suzeranitatea Porții este îndeaproape urmărită de Samuil Micu. Șirul evenimentelor politice este întrerupt de explicarea modalității de pătrundere a protestantismului în Transilvania⁵⁰. Mai acordă atenție și explicării termenilor de „evangelici”, respectiv „reformați”, întrucât „nici luteranii nu voesc a să zice luterani, nici calvinii a să zice calvini”⁵¹.

³⁵ S. Micu, *op.cit.*, p. 64

³⁶ *Ibidem*, p. 65

³⁷ *Ibidem*, p. 68

³⁸ P. Maior, *op.cit.*, p. 171

³⁹ *Ibidem*, p.176-177; Samuil Micu, *op.cit.*, p. 72-75

⁴⁰ P. Maior, *op.cit.*, p. 177

⁴¹ S. Micu, *op.cit.*, p. 70

⁴² *Ibidem*, p. 72-75

⁴³ După S. Micu, Iancu de Hunedoara ar fi descendent al lui Dan al II-lea al Țării Românești, idee împărtășită și de Gh. Șincai, în *Hronica Românilor*, vol. II, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 19

⁴⁴ P. Maior, *op.cit.*, p. 175

⁴⁵ *Ibidem*; nici Gh. Șincai, *op.cit.*, p. 40, nu menționează cauza morții lui Iancu

⁴⁶ S. Micu, *op.cit.*, p. 71-72

⁴⁷ *Ibidem*, p. 76-77

⁴⁸ *Ibidem*, p. 69

⁴⁹ Gh. Șincai, *op.cit.*, p. 181-183

⁵⁰ S. Micu, *op.cit.*, p. 83

⁵¹ *Ibidem*

Perioada principatului debutează la Samuil Micu odată cu Ioan Zapolya⁵². În accepțiunea actuală însă, sistemul politic al principatului datează de la 1575⁵³, de la domnia lui Ștefan Báthory. Istoricul menține atenția asupra structurilor politice, explicând cu lux de amănunte relațiile la nivelul elitelor și evenimentele majore cu accent pe conflictele armate.

Începutul lui Unio Trium Nationum este plasat de Samuil Micu abia în 1545⁵⁴, în cadrul Dietei de la Turda, atunci când „s-au făcut unire întră trei nații sau neamuri din Ardeal, adecă între unguri, întră săcui și întră sași”. În realitate unirea datează din 1437, iar formularea se regăsește în documentele regale încă din 1289⁵⁵. Samuil Micu încearcă prin această decalare să plaseze cât mai recent evenimentul, mărinđ în acest mod perioada în care românii s-au bucurat de drepturi egale cu celelalte națiuni. Vina este aruncată asupra protestanților, căci „unirea s-a făcut împotriva catolicismului și ortodoxiei” și „prin acest meșteșug voia ungurii și sașii cei de atunci să aducă și pe românii să se facă unguri și sași”⁵⁶. Mai târziu, împărații habsburgi au întărit această uniune, având însă grijă să impună religia catolică între cele recepte.

În aceeași chestiune a lui Unio Trium Nationum, Petru Maior se detașează de viziunea pe coordonate religioase a lui Micu. Evenimentul este plasat corect, la 1437, și în optica sa nu „ginta ungurească” ci „nemeșii”, unguri și români deopotrivă, au întocmit actul alături de secui și de sași. Prin urmare, dacă românii care nu sunt nobili nu sunt primiți între „fiii patriei”, nici ungurii care nu sunt nobili nu intră în această categorie⁵⁷.

Un episod ce beneficiază de o abordare amănunțită la S. Micu, îl constituie domnia lui Mihai Viteazu. Relațiile acestuia cu Rudolf sunt îndelung dezbătute. Mihai apare apoi în toate incursiunile sale ca un cuceritor sau un pacificator în numele împăratului, față de care nu se dezice în nici un moment. Recunoscându-l pe Rudolf al II-lea împărat șieși⁵⁸, Mihai acționează în Ardeal ca urmare a nemulțumirii suveranului său față de transferul domniei de la Sigismund la Andrei Báthory peste voia sa, iar voievodul recunoaște că se bate „făr’ de voe”⁵⁹. Cuceritorul Ardealului cere lui Rudolf provincia pentru sine și promite să aducă sub supunerea împăratului și alte teritorii. Acțiunea în Moldova⁶⁰ este îndreptată împotriva lui Sigismund Báthory, care strânsese aici oaste, iar după cucerire Mihai îl pune pe fiul său guvernator în numele împăratului. Samuil Micu nu comentează politica duplicitară a împăratului față de Sigismund, Mihai și Basta, ce a dus la înlăturarea și apoi uciderea voievodului.

Deși îi dedică spații largi⁶¹ lui Mihai, autorul nu sesizează impactul pe care l-ar fi putut avea momentul unificării celor trei țări românești în lupta națională în care însuși era adânc implicat. El urmărește mai mult să evidențieze personalitatea și potențialul lui Mihai ca reprezentant al națiunii române, națiune ce își poate justifica cererile și prin descendența sa din strămoși puternici și viteji, după cum o arată Mihai. Această tendință este și mai evidentă la Gheorghe Șincai, care îi acordă voievodului o atenție sporită și găsește termeni și mai înălțători al adresa lui⁶².

S. Micu se arată foarte dur față de principii calvini ai Ardealului. Ștefan Bacskay era „domn calvin și foarte râvnitoriu al religiei calvinești”⁶³, Gabriel Báthory „om necuvios și mare tiran”, care multe „fărădelegi au făcut” și chiar „cu spurcate fapte s-au întinat”⁶⁴; față de Gabriel Béthlen este ceva mai moderat, totuși „domniia de la tirănie o au început” și „pe mulți dintre catolici cu moarte i-au stins, iară calvinilor mult bine au făcut”⁶⁵. În realitate însă, Gabriel Béthlen a acționat cel mai puțin pentru impunerea calvinismului. Ceva mai târziu, Mihail Apafi „cu multe nevoi au învăluit țara” și

⁵² *Ibidem*, p. 84

⁵³ *Istoria României în date*, p. 462

⁵⁴ S. Micu, *op.cit.*, p. 86

⁵⁵ D. Prodan, *Supplex ...*, p. 94-101

⁵⁶ S. Micu, *op.cit.*, p. 87

⁵⁷ P. Maior, *op.cit.*, p. 193-194

⁵⁸ S. Micu, *op.cit.*, p. 94

⁵⁹ *Ibidem*, p. 96

⁶⁰ *Ibidem*, p. 97

⁶¹ *ibidem*, p. 94-98

⁶² Gh. Șincai, *op.cit.*, p. 359-384

⁶³ S. Micu, *op.cit.*, p. 100

⁶⁴ *Ibidem*, p. 101

⁶⁵ *Ibidem*, p. 103

„mult s-au silit să aducă și pe români la crezul calvinesc”⁶⁶. S. Micu se arată critic față de acesta și pentru că a adus Transilvania la obediență totală față de turci, permițându-le să o prade. De pe certe poziții prohabsburgice, Micu nu agreează ideea ridicării lui Apafi împotriva nemților. Pe fondul ultimilor săi ani de domnie se desfășoară și pătrunderea treptată a habsburgilor în Transilvania⁶⁷. Urmașul său, Mihail Apafi al II-lea, a renunțat la domnie „pentru că nu să socotea pe sine a putea ocârmui țara”⁶⁸.

Ultimul paragraf dedicat istoriei Transilvaniei și intitulat „Prinții sau domnii Ardealului din mărită casa Austriei” debutează într-o notă patetică: „După multă negură și ceață, au strălucit și dulce lumină spre Țara Ardealului ca în pace și în liniște să poată fi [...] au început și catolicii în Ardeal a învia, carii mai înainte sta ascunși ca muștele iarna”⁶⁹. Implacabil, personalitatea tuturor împăraților începând cu Leopold I este zugrăvită de Samuil Micu în termeni generoși. Sunt menționate luptele acestora cu turcii și mai ales activitatea lor reformistă în folosul românilor.

Dragostea pe care o arată Micu față de suveranii austrieci subliniază faptul că întreaga speranță a sa pentru îmbunătățirea situației românilor se leagă de acțiunile reformiste ale Casei de Austria. În antiteză parcă, se află ungerii, S. Micu acordând un spațiu vast⁷⁰ (cel mai întins din întreaga parte dedicată Ardealului) răscoalei curuților și subliniind astfel opoziția maghiară în fața imperialilor, spre deosebire de acceptarea lor aproape necondiționată de către români.

În timpul lui Leopold I s-a realizat Unirea cu biserica Romei. Până atunci, românii au trebuit să rabde prigoana luteranilor și calvinilor pentru că nu au primit crezul, fiind „nemeanici și străini ... îngăduiți în țară”⁷¹, suportând greutățile țării dar neluând parte la “bunătățile” ei. Împăratului i s-a făcut milă, dar pentru că trebuia să respecte așezămintele Ardealului și drepturile celor trei națiuni și patru religii recepte, nu a avut altă cale decât prin unirea cu una din cele patru confesiuni, în speță catolicismul, care potrivea cel mai bine credința românilor. Uniții trebuiau să beneficieze de toate privilegiile catolicilor.

Între actele laudabile ale lui Carol al VI-lea, Samuil Micu menționează și ridicarea bisericii și mănăstirii de la Blaj, întemeierea seminarului și a bursei de studiu pentru trei ieromonahi din Blaj la colegiul „de Propaganda Fidei”⁷². Urmașa lui, Maria Tereza, „milostivă mumă”, a făcut și ea fundație pentru doi clerici greco-catolici la Viena. Tot ea a primit *Supplexul* lui Inochentie Micu⁷³, prin care românii solicitau să fie primiți ca a patra națiune. În viziunea lui Samuil Micu, împărăteasa nu a dat curs cererilor românești pentru că o împiedica “sistema” Ardealului. Totuși, la Dieta din 1742, românii uniți au devenit părtași la toate beneficiile. Autorul însă exagerează consecințele reale ale acestei diete, care a adus scutiri doar pentru clerul greco-catolic.

De Iosif al II-lea se leagă desființarea iobăgiei, „un chip de robie păgânească”⁷⁴. Acest împărat nu ținea cont de naționalitate, căci toate neamurile creștine beneficiau de aceleași privilegii. În timpul său însă, a avut loc răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan⁷⁵, pe care Micu îi numește „oameni blăstămați”. Aceștia doreau să desființeze nobilimea. Autorul se arată foarte vehement și împotriva acestei mișcări populare; atitudinea sa concordă cu atitudinea întregii intelectualități românești din acea vreme⁷⁶, care rezulta din ideologia iluministă. Interesant este modul în care Samuil Micu încheie acest episod, cu *spânzurarea* capilor răscoalei⁷⁷. Deși contemporan cu evenimentele și atât de aproape de locul execuției, el nu cunoaște sau schimbă în mod intenționat modalitatea de execuție, frângerea cu roata, poate și pentru că aceasta era cea mai dură pedeapsă din codul terezian.

Mișcarea lui Horea, Cloșca și Crișan era dezavuată de intelectualitatea românească pentru că nu își avea locul în contextul reformelor inițiate de Iosif al II – lea, dar și pentru că răscoala va

⁶⁶ *Ibidem*, p. 110

⁶⁷ *Ibidem*, p. 112-113

⁶⁸ *Ibidem*, p. 114

⁶⁹ *Ibidem*, p. 115

⁷⁰ *Ibidem*, p. 115-117, 120-121

⁷¹ *Ibidem*, p. 118

⁷² *Ibidem*, p. 121-122

⁷³ *Ibidem*, p. 123

⁷⁴ *Ibidem*

⁷⁵ *Ibidem*, p. 124

⁷⁶ D. Prodan, *Supplex ...*, p. 263-274

⁷⁷ S. Micu, *op.cit.*, p. 124

constitui un punct de plecare pentru defăimarea românilor de către aristocrația maghiară, devenind o armă redutabilă împotriva postulatelor națiunii române.

Aceste postulate apar în *Supplexul* trimis lui Leopold al II-lea. Cererile românești nu au fost soluționate, după cum spune S. Micu, din pricina morții împăratului.

Partea consacrată Ardealului se încheie cu împăratul contemporan scrierii lui Samuil Micu, Francisc al II-lea, pentru a cărui reușită din toate punctele de vedere se roagă autorul.

Așadar, lucrările celor doi autori sunt puse în slujba cererilor naționale. În sprijinul ideii de latinitate, lucrarea lui Micu începe chiar de la strămoșul mitic al Romei, Enea⁷⁸, iar întreaga istorie a românilor este văzută ca o continuare a istoriei romane. Opera sa se aseamănă din punct de vedere al concepției, cu *Hronica* lui Gh. Șincai, părând o permanentă înșiruire de oameni și evenimente în cea mai strictă ordine cronologică. Pe acest fond însă, sunt evidențiate temele preferate ale Școlii Ardelene. La Petru Maior, situația se schimbă. El renunță la amănuntele factologice care nu interesează problema românească, iar spiritul său polemic, etalat și cu alte ocazii⁷⁹, ia prim-planul. Se axează însă numai pe temele amintite. Aproape fiecare paragraf al lui Petru Maior se desfășoară pe aceeași schemă: pornește de la un pasaj din Anonymus sau Engel, pe care îl combate, folosind surse istorice coroborate și argumente logice sau bazându-se pe intuiție.

Spiritul critic este mai dezvoltat la Petru Maior decât la Samuil Micu, atât pentru că primul coroborează sursele în timp ce al doilea uneori nu le verifică, cât și pentru că primul nu intră în abundență factologică a celui de-al doilea. La Petru Maior sursele sunt integrate în text, susținând astfel mai îndeaproape spiritul polemic al lucrării. Afirmatiile ce trebuie combătute sunt privite din toate unghiurile, interpretate în fel și chip; de cele mai multe ori sunt reluate, tratate în mai multe paragrafe.

La P. Maior, cel care a întruchipat crezul naționalismului românesc⁸⁰, firul cronologic este păstrat într-o manieră aproximativă, pentru că nu asta îl interesează. Pornind de la afirmația ce trebuie demontată, el se folosește de mai multe ori de aceeași sursă întrebuițată de cel cu care polemizează, sursă pe care o reinterpretează, aducând apoi în sprijin și alte informații și concluzionând la final, invariabil, în favoarea naționalismului românesc. Petru Maior este de astfel, primul care renunță la istoria preponderent narativă, creând o optică istorică proprie care îl apropie de romantism⁸¹.

Nu același lucru se întâmplă la S. Micu, cel care își dă o deosebită silință în a aduce pe înțelesul cititorilor săi diferitele noțiuni și evenimente istorice. Istoria politică pe care o urmărește cu strictețe este uneori întreruptă de trecerea în revistă a unor calamități (inundații, invazii ale lăcustelor, epidemii, în special ciumă) și evenimente religioase. Problemele pe care într-adevăr insistă sunt legate, într-un fel sau altul, de dezideratele națiunii române.

La ambii autori personajele fac parte din vârful piramidei sociale, cu un plus pentru Petru Maior, care se apleacă mai mult asupra bazei societății.

Limbajul este viu, plastic și savuros la ambii istorici (cu un plus de această dată pentru S. Micu), încărcat de formulări întortocheate, baroce și mulți termeni pitorești. Imaginile sunt în egală măsură statice și dinamice, iar autorii se întrebuițează serios pentru zugrăvirea lor minuțioasă. Evident, Petru Maior este mai înclinat spre polemică, dar demonstrează și un spirit sintetic mai ascuțit.

Unele referiri la surse au fost făcute în paginile anterioare. Sintetizând, la cei doi autori izvoarele folosite sunt într-o proporție covârșitoare de natură scrisă, iar dintre acestea cele mai multe sunt bibliografice. Apar, rareori însă, și izvoarele documentare, elemente de folclor și, în cazul perioadei recente, istoria trăită de autori.

În capitolele „Pentru descălecarea ungarilor în Ardeal” și „Pentru statul românilor celor din Ardeal de la începerea domniei lui Tuhutum încoace” (care fac obiectul studiului de față), Petru Maior citează 31 de autori provenind din istoriografia maghiară, săsească, bizantină, românească ș.a. Cel mai intens întrebuițat este Anonymus, cu trimiteri directe la opera sa de 39 de ori, plus multe alte menționări.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 21-22

⁷⁹ Ioan Chindriș, *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Editura Cartimpex, Cluj Napoca, 2001, p. 161-170

⁸⁰ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea. Epoca lui Petru Maior – Excursuri*, vol. II, București, 1969, p. 203-212

⁸¹ Dumitru Ghișe, Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1972, p. 211

După cum s-a mai arătat, impresionează spiritul critic al lui Petru Maior, care coroborează sursele și le integrează organic în opera sa. Mai mulți autori, precum Anonymus, György Pray, Thuróczi, Petrus Ranzanus, Samuel Timon sau Laurentius Topeltinus apar în aparatul critic atât al lui Maior, cât și al lui Micu. Cât despre acesta din urmă, după cum s-a mai văzut, folosește o bibliografie bogată, pe care însă o preia uneori necritic. De exemplu, pe Felmer îl citează rar, deși îl urmează îndeaproape. Unele greșeli, chiar majore, apar din cauza preluării necritice a acestui autor. De asemenea, folosește trimiterile aceluiș autor la lucrări pe care el nu le-a consultat⁸².

În Partea a treia – „Despre partea aceia a Dachiei carea acum să zice Ardeal”, împărțită în 15 paragrafe, Samuil Micu folosește 87 de note, cuprinzând 62 de autori, de origine maghiară, săsească și germană, slovacă, italiană, bizantină, franceză, poloneză și română. Între cei mai întrebuițați se numără Martin Felmer, Benkő József, György Pray, Révai Péter, Wolfgang Bethlen, János Bethlen, J. Zermegh, N. Istvanfi, S. Timon, M. Miles, în majoritate autori din secolele XVII - XVIII.

VICTOR TUDOR ROȘU
Universitatea „1 Decembrie 1918”
Alba Iulia

FROM HISTORY - REALITY TO HISTORY - KNOWLEDGE: SAMUIL MICU AND PETRU MAIOR

SUMMARY

The present study introduces a comparison between the way in which Samuil Micu on the one hand and Petru Maior on the other hand, outstanding representatives of the Transylvanian School, approach historic writing. We follow the elements that integrate the works of the two in the framework of the European Enlightenment and equally, the specificities marking the national character of history. For the Romanian representatives of the Enlightenment, history had become a weapon, which acted as a restoring discourse, meant to establish the noble origin of the Romanian people and to militate for its reinstatement.

The study begins with the chapters dedicated to Transylvania from *The History and the Things and the Events of the Romanians* of S. Micu and *History for the Origins of the Romanians in Dachia* of P. Maior. Both authors propose a unitary vision on the history of the Romanians and insist on the favorite themes of the Transylvanian School: the Latin purism, continuity, the “pact” with Tuhutum annulling the Magyars’ conqueror right, heroes and the existence of some outstanding personalities among the Romanians. S. Micu develops a factual abundance on a well-defined chronological thread, whereas P. Maior abandons the mainly narrative history bestowing an increased interest solely on the above-mentioned themes and being inclined towards polemic.

The article also relegates to the sources used by the two authors. Through the multitude of the used sources and through the corroboration of sources, Samuil Micu and especially Petru Maior bear testimony to a sharp critical spirit. All these elements place them among the first genuine historians of the Romanian region.

⁸² Vezi notele lui Ioan Chindriș, îngrijitorul ediției Samuil Micu, *op. cit.*, p. 213-216